

บทที่ 2

ภูมิหลังและแนวคิดพื้นฐานทางปรัชญาการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อ แนวคิดทางการศึกษาของเพลโต

1. ภูมิหลังของเพลโต

เพลโต (Plato, 427-347 B.C.) เดิมชื่อว่า อาริสโตคลีส (Aristocles) เกิดในครอบครัวชั้นสูงของนครรัฐเอเธนส์ ประเทศกรีก และมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับบรรดานักคิดสำคัญทางการเมือง บิดาของท่านชื่อ อาริสตอน (Ariston) สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าโคครุส ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของนครรัฐเอเธนส์ มารดาชื่อ เปริกติโอน (Pericteone) ซึ่งเป็นน้องสาวของชาร์มีเดส (Charmides) และเป็นลูกพี่ลูกน้องกับคริเตียส (Critias) เพลโตเกิดมาในช่วงเวลาที่นครรัฐเอเธนส์ทำสงครามกับนครรัฐสปาร์ตาและสงครามได้ยุติลงในปี 370 ก่อนคริสตกาล โดยนครรัฐสปาร์ตาเป็นฝ่ายชนะสงคราม สงครามครั้งนี้ยืดเยื้อถึง 27 ปี ผลที่ตามมาจากสงครามครั้งนี้ก็คือรัฐบาลประชาธิปไตยของเอเธนส์ ได้สูญเสียอำนาจทางการเมืองให้กับรัฐบาลคณะปไต (Oligarchy) (พระราชารมูนิ, 2542 :132) ซึ่งนำโดยชนชั้นสูงอย่างชาร์มีเดสและคริเตียส เมื่อเพลโตอายุได้ 20 ปีได้ไปเป็นศิษย์ของโสเครตีส (Socrates) ท่านได้รับการทาบทามจากบรรดาญาติให้เข้าร่วมบริหารนครรัฐเอเธนส์ด้วย แต่เพลโตตัดสินใจที่จะรอผลงานของรัฐบาลก่อน และท่านก็เห็นความผิดพลาดในการบริหารงานของรัฐบาล ต่อมารัฐบาลชุดดังกล่าวก็ถูกโค่นล้ม โดยรัฐบาลประชาธิปไตย หลังจากบริหารงานได้ไม่ทันครบปี เพลโตหวังว่าสภาพการณ์ต่างๆ ในนครรัฐเอเธนส์จะดีขึ้น แต่ก็ต้องผิดหวังเพราะรัฐบาลดังกล่าวได้ใช้อำนาจเผด็จการโดยเสียงข้างมาก และนักการเมืองเข้าไปมีส่วนผลักดันให้มีการประหารชีวิตโสเครตีส ผู้ซึ่งเพลโตเห็นว่าเป็นคนที่มีคุณธรรมที่สุด

เหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าว ทำให้เพลโตหมดความศรัทธาในระบอบการปกครองของนครรัฐเอเธนส์ ดังนั้น เพลโตจึงเสนอทฤษฎีทางการเมือง ซึ่งปรากฏในบทสนทนาชั้นอมตะชื่อ อุดมรัฐ (The Republic) ในผลงานชิ้นนี้ของท่านได้เสนอว่า รัฐที่ดีหรือรัฐที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อแบ่งชนชั้นว่าใครอยู่ในชนชั้นใด (สังคม) ขึ้นอยู่กับความสามารถในการศึกษาของเขา (การศึกษาดี) เพลโตได้สร้างหลักสูตรการเรียนขึ้นมา เพื่อที่จะกลั่นกรองคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะมาเป็นนักปกครองหรือราชาปราชญ์ บ้านเมืองจะได้มี

ระเบียบ กล่าวโดยสรุปแล้ว เฟลโตเห็นว่าคนดี คนเก่ง สัจจคติ และรัฐดี เป็นสิ่งที่เอื้อหรือเป็นเหตุปัจจัยต่อกันและกัน และการศึกษาจะเป็นปฐมฐานแห่งความดีทั้งปวง ถ้าหากเป็นไปได้เพื่อความสันติสุข

ในวัยศึกษานั้น เขาศึกษาเพื่อแสวงหาความหมายของชีวิตและสัจธรรม จากการเสียชีวิตของโสเครติสนี่เองที่เป็นต้นเหตุ ทำให้เขาตัดสินใจเดินทางออกจากรัฐเอเธนส์ ไปยังนครรัฐเมการา ณ ที่นี้ท่านได้พบกับยูคลิด ซึ่งเป็นศิษย์ของโสเครติสเช่นกัน เขาได้มาตั้งสำนักปรัชญาเมการิกขึ้นที่นี่ โดยได้รวมปรัชญาของปาร์มินิเดสเข้ากับปรัชญาของโสเครติส จึงทำให้เฟลโตได้ศึกษาปรัชญาของปาร์มินิเดสจากยูคลิดอย่างลึกซึ้ง และด้วยเหตุที่เฟลโตได้เป็นศิษย์ของโสเครติสนี่เองจึงทำให้ท่านได้รับอิทธิพลจากปรัชญาของโสเครติสเป็นอย่างมากทั้งในด้านจริยศาสตร์เรื่องความดี คนดี สัจจคติและรัฐที่ดี หรือแม้แต่ทฤษฎีแบบหรือมโนคติของท่านก็ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากโสเครติสทั้งสิ้น รวมทั้งการเดินทางไปนครรัฐเมการา ทำให้เฟลโตได้รับอิทธิพลปรัชญากลุ่มอิลียดิกจากปาร์มินิเดส ในเรื่องความจริงหรือสัจธรรม (Reality) ว่าต้องเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสิ่งที่เปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเพียงมายา ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่อยู่เบื้องหลังซึ่งต้องเป็นสภาวะที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามโลกแห่งวัตถุ ซึ่งปาร์มินิเดส เรียกว่า ความมีความเป็น (Being) หรือกวันต์หรือสัจ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เอง เฟลโตจึงได้นำแนวคิดนี้มาอธิบายเรื่องโลกแห่งแบบ (World of Form) ของท่านด้วย

ต่อมาเฟลโตได้เดินทางไปอียิปต์ เอเชียไมเนอร์ การเดินทางมาเอเชียไมเนอร์ของท่านในครั้งนี้ ทำให้ท่านได้ศึกษาปรัชญาของเฮราคลิตุส และนำแนวคิดเรื่องอนิจภาวะ ซึ่งเป็นแนวความคิดว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ถือเป็นสัจตละของสรรพสิ่ง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนตกอยู่ภายใต้กระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ซึ่งเฟลโตได้นำแนวคิดดังกล่าวของเฮราคลิตุสมาอธิบายโลกแห่งผัสสะของท่าน ว่าเป็นโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอนิจภาวะ

หลังจากเดินทางไปเอเชียไมเนอร์แล้ว เฟลโตก็ได้มีโอกาสเดินทางไปอิตาลี ณ ที่นี้ท่านได้ศึกษาปรัชญาของกลุ่มไพธาโกรเรียน โดยเฉพาะเรื่องจำนวน ซึ่งมีอิทธิพลต่อเฟลโตมากจนเป็นเหตุให้เกิดโลกแห่งแบบขึ้นมา เฟลโตได้ยกย่องการคำนวณหรือคณิตศาสตร์ ว่าช่วยดึงวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น เพราะเป็นสิ่งที่กระตุ้นวิญญาณให้คิดอย่างบริสุทธิ์ และมุ่งไปที่โลกแห่งแบบ หรือความจริงมากกว่าโลกแห่งผัสสะ

จากนั้นท่านได้เดินทางต่อไปยังเกาะซิซิลี โดยท่านได้มีโอกาสไปเยือนราชสำนักของ กษัตริย์ดิโอนิซิอุสที่ 1 (Dionysius I) แห่งเมืองซีราคิวส์ (Syracuse) ซึ่งในภายหลังปรัชญาของเพลโตได้ไปจัดพระทัยพระองค์เข้า ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงสั่งจับตัวเพลโตส่งให้นายพลชาวสปาร์ตา และถูกนำไปขายในตลาดทาสที่เกาะอีจินา แต่ก็ได้รับการไถ่ตัวจึงทำให้รอดพ้นจากการตกเป็นสินค้ำทาส หลังจากนั้นเขาจึงได้เดินทางกลับนครรัฐเอเธนส์

การเดินทางออกจากรัฐเอเธนส์ ไปยังสำนักต่างๆ ในลักษณะการทัศนศึกษาของเพลโต ทำให้เขาได้มีโอกาสศึกษาปรัชญาของสำนักต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นเมื่อเขากลับมานครรัฐเอเธนส์คราวนี้ เขาจึงเลือกที่จะดำเนินชีวิตอย่างนักปรัชญา โดยได้อุทิศตัวให้กับการสร้างคน ให้เป็นนักปรัชญาและนักปกครองที่ดี ดังนั้นเขาจึงได้ก่อตั้งสำนักการศึกษาขึ้นชื่อว่า อคาเดมี (Academy) ซึ่งก็ได้ผลิตนักปรัชญามากมาย โดยมีเขาเป็นหัวหน้าหรืออธิการบดี สำนักการศึกษาตลอดมาจนสิ้นชีวิตเมื่อปี 347 ก่อนคริสตกาล ในขณะเดียวกัน ก็ได้นิพนธ์งานปรัชญาไว้มากมาย ทั้งทางด้านศาสนา วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ซึ่งลักษณะการเขียนของเขามีการผูกเรื่องคล้ายกับบทละคร ดังที่คนทั่วไปเรียกว่า “บทสนทนา” (Dialogue)

พิน ดอกบัว (2532 : 128) กล่าวว่า การที่เพลโตแต่งปรัชญาในรูปบทสนทนานั้นเป็นเพราะ โสเครตีสซึ่งเป็นอาจารย์ของเพลโตก็ใช้วิธีการสนทนาในการแสวงหาปรัชญา เพลโตจึงใช้วิธีการของอาจารย์มาแต่งปรัชญา อีกทั้งปรัชญาที่เป็นเรื่องนามธรรม เข้าใจยาก และน่าเบื่อหน่าย ดังนั้นเพลโตจึงแต่งในรูปบทสนทนาโดยใช้ตัวละครเข้าประกอบ เพื่อให้สนุกสนานขึ้น

คอร์นฟอร์ด (Cornford) ได้แบ่งงานนิพนธ์ทางปรัชญาของท่านออกเป็น 3 สมัย (พระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิต โด), 2542 : 138) ด้วยกันดังนี้

1.) สมัยแรก เป็นสมัยที่โสเครตีสยังมีชีวิตอยู่ และก่อนที่เพลโตจะหนีไปนครรัฐเมการา ซึ่งแนวความคิดในระยะนี้ยังอยู่ในอิทธิพลปรัชญาโสเครตีสทั้งหมด สมัยแรกนี้จึงมีลักษณะคำถามว่า อะไรคือความดี อะไรคือคุณธรรม ซึ่งเหมือนกับที่โสเครตีสเคยทำมา

ผลงานที่เพลโตนิพนธ์ไว้ในสมัยแรกนี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1.) Apolligy (อะพอลโลจี) ว่าด้วยคำให้การของโสเครตีส
- 2.) Crito (ครีโต) กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนโสเครตีสถูกจำคุก เพื่อรอวันประหารชีวิต
- 3.) Laches (ลาเชส) ว่าด้วยความกล้าหาญ
- 4.) Lysis (ลีสีส) ว่าด้วยมิตรภาพ
- 5.) Charmides (ชาร์มีเดส) ว่าด้วยการรู้จักประมาณ

- 6.) Euthyphro(ยูทีโฟร) ว่าด้วยการเคร่งศาสนา
- 7.) Hippias I (ฮิปเปียส 1) ว่าด้วยความงาม
- 8.) Hippias II (ฮิปเปียส 2) ว่าด้วยการทำชั่วโดยเจตนา
- 9.) Protagorus (โปรแทกอรัส) ว่าด้วยคุณธรรมคือความรู้และการสอนคุณธรรม
- 10) Gorgias (กอร์จีอัส) ว่าด้วยนักการเมืองและความยุติธรรม
- 11) Ion (อีออน) ว่าด้วยนักกวี

2.) สมัยที่สอง เป็นสมัยที่เพลโตพักอยู่ที่นครรัฐเมการา ปรัชญาสมัยนี้จะเป็นความคิดของเพลโตเอง แนวความคิดหลักของเพลโตในสมัยนี้ก็คือ ทฤษฎีแห่งแบบ ส่วนเรื่องอื่นนั้นจะเป็นการขยายทฤษฎีแห่งแบบ และการปฏิเสธแนวความคิดของพวกโซฟิสต์

ผลงานที่เพลโตนิพนธ์ไว้ในสมัยที่สองนี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1.) Meno (เมโน) ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมเป็นเรื่องที่สอนได้
- 2.) Phaedo (เฟโด) ว่าด้วยมโนคติและอมตภาพของวิญญาณ
- 3.) Republic (อุดมรัฐ) ว่าด้วยรัฐในอุดมคติ
- 4.) Symposium (ซิมโพเซียม) ว่าด้วยความงาม
- 5.) Phaedrus (เฟดรัส) ว่าด้วยธรรมชาติของความรัก
- 6.) Euthydemus (ยูทีเดมัส) ว่าด้วยเหตุผลวิบัติของโซฟิสต์
- 7.) Menexenus (เมนเอกเซนุส) ล้อเลียนวาทศิลป์
- 8.) Cratylus (คราติลัส) ว่าด้วยทฤษฎีภาษา

3.) สมัยที่สาม เป็นสมัยที่สะท้อนความคิดที่พัฒนาเต็มที่แล้วของเพลโต ดังนั้นปรัชญาสมัยนี้จึงมีลักษณะขยายหรือนำแนวความคิดทฤษฎีแห่งแบบของเพลโตไปใช้อย่างมีระบบ

ผลงานที่เพลโตนิพนธ์ไว้ในสมัยนี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1.) Parmenides (ปาร์มินิเดส) ว่าด้วยทฤษฎีมโนคติ
- 2.) Theaetetus (เทเอเตตุส) ว่าด้วยความรู้
- 3.) Sophist (โซฟิสต์) ว่าด้วยทฤษฎีมโนคติ
- 4.) Politicus (โปลีตีคัส) ว่าด้วยนักปกครองและรัฐ
- 5.) Timaeus (ตีเมอัส) ว่าด้วยปรัชญาธรรมชาติ
- 6.) Critias (ครีเตียส) ว่าด้วยการเปรียบเทียบรัฐประเภทต่างๆ

- 7.) Philebus (ฟีเลบัส) ว่าด้วยความสำราญและความดี
- 8.) Laws (กฎหมาย) ว่าด้วยการขยายความเรื่องอูตมรัฐ
- 9.) จดหมายฉบับที่ 7 และ 8

ในบรรดางานนิพนธ์ดังกล่าวทั้งหมด อูตมรัฐ (The Republic) นั้นเป็นผลงานที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับ รวมทั้งกลายเป็นมรดกทางปัญญาของมนุษยชาติอีกด้วย เมื่อพิจารณาถึงงานนิพนธ์ของเพลโต จะเห็นได้ว่าครอบคลุมถึงภูมิปัญญาของปรัชญาเมธีกลุ่มต่างๆ ที่ท่านได้ศึกษามาเมื่อครั้งที่ท่านได้เดินทางไปยังที่ต่างๆ และได้เรียนรู้ปรัชญาของกลุ่มต่างๆเหล่านั้นแล้ว จึงนำมาเป็นฐานในการพัฒนาปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการเมืองของท่าน ซึ่งในเรื่องแรกผู้วิจัยจะนำเสนอในบทต่อไป อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงปรัชญาของเพลโต จะเห็นว่า มีลักษณะประยุกต์และขยายแนวความคิดสำคัญๆ ดังนั้น ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลก จนได้รับสมญานามว่าบิดาทางปรัชญาตะวันตก (the father of western philosophy)

2. ภูมิปัญญากรีกก่อนสมัยเพลโต

ภูมิปัญญากรีกโบราณ ถือเป็นรากฐานสำคัญของปรัชญาตะวันตก ในยุคแรกๆของนักปรัชญากรีกโบราณ มุ่งที่จะแสวงหาความจริงของธรรมชาติหรือปฐมธาตุของโลกว่าคืออะไร สภาวะที่เป็นจุดเริ่มต้นร่วมกันของธรรมชาติมีหรือไม่ ปรัชญาเมธีกรีกได้เสนอแนวความคิดแตกต่างกันไป บ้างก็ว่าเกิดจากสสารเพียงอย่างเดียว บ้างก็ว่าเกิดจากจิต และบ้างก็ว่าเกิดทั้งจากสสาร สสารและจิต

ภูมิปัญญาที่มีอิทธิพลต่อมวลชนในดินแดนแถบเมดิเตอร์เรเนียน จะเห็นได้ว่าประชากรในอาณาบริเวณดังกล่าวได้รับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์และปรัชญาหลายกระแส ซึ่งพอจะประมวลได้เป็นสามกระแสด้วยกัน คือ แนวคิดแรกเป็นพวกกลุ่มสสารนิยม แนวคิดที่สองเป็นพวกกลุ่มจิตนิยม และแนวคิดสุดท้ายเป็นพวกกลุ่มทวินิยม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีนัยสำคัญโดยสังเขปดังนี้

2.1 นักปรัชญากลุ่มสสารนิยม (Materialism) เชื่อว่าโลกและจักรวาลประกอบด้วยสสาร สสารจึงเป็นปฐมเหตุของสรรพสิ่ง ซึ่งทัศนะของนักปรัชญาในกลุ่มนี้ได้แก่

ธาเลส (Thales, 624-545 B.C) เป็นปรัชญาเมธีคนหนึ่งที่พยายามหาความจริงในเรื่องปฐมธาตุของโลก โดยเขาเชื่อว่า ปฐมธาตุหรือธาตุดั้งเดิมของสรรพสิ่งก็คือ น้ำ เพราะน้ำมีปรา

กฏอยู่ในทุกสภาวะทุกหนทุกแห่ง ชีวิตสามารถวิวัฒนาการได้ ก็เพราะมีน้ำเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ส่วนสภาวะทั้งมวลก็เป็นเพียงอัญรูปที่แปรสภาพไปจากน้ำและจะกลับสู่สภาพเป็นน้ำดังเดิม แม้แต่โลกที่เราอาศัยอยู่ ธาเลสก็เชื่อว่าเป็นแผ่นดินที่ลอยอยู่บนน้ำ แนวความคิดของธาเลสมีส่วนช่วยกระตุ้นให้นักปรัชญาท่านอื่นๆ ได้คิดค้นหาความจริงในเรื่องดังกล่าวนี้ต่อไป

อแนกซิมานเดอร์ (Anaximander, 610-540 B.C.) เป็นปรัชญาเมธีที่ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดของธาเลส เขามีแนวความคิดว่าปฐมธาตุคือ อนันตภาวะ (The boundless things) หรือสสารไร้รูป (formless matter) ซึ่งเป็นสิ่งที่ปราศจากรูปร่าง และปราศจากคุณสมบัติ แต่เป็นสสารที่มีปริมาณมากมายและแผ่ขยายไปได้อย่างไร้ขอบเขต รวมทั้งใช้ไม่ได้ไม่รู้จักหมดสิ้น จะเกิดขึ้นและถูกทำลายอยู่ตลอดเวลา อแนกซิมานเดอร์ เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากการรวมตัวของอนันตภาวะ เมื่อแตกสลายไปก็จะกลับไปเป็นอนันตภาวะอีก ส่วนอนันตภาวะนั้นเป็นอมตะ ไม่เกิดและไม่สูญสลาย ดังนั้นการเกิดและการแตกสลายไปของสิ่งต่างๆ นั้น จึงเป็นการรวมตัวและแยกตัวของธาตุอนันตภาวะเท่านั้น

อแนกซิมินีส (Anaximenes, 528-526 B.C.) เห็นด้วยกับปรัชญาเมธีทั้งสองท่าน ที่ว่าปฐมธาตุของจักรวาลคือสสาร แต่สสารที่ว่าก็คืออากาศ อากาศตามทัศนะของท่านก็คืออีเธอร์ (Ether) ซึ่งเป็นสารเจือจางที่สุด ซึ่งมีลักษณะไร้รูป รวมทั้งมีพลังการแผ่ขยายและเคลื่อนไหวอยู่เสมออากาศหรืออีเธอร์นี้เป็นแหล่งกำเนิดสิ่งต่างๆ ถ้าปราศจากอากาศมนุษย์และสิ่งมีชีวิตต่างๆ ก็ต้องตาย ทุกอย่างเกิดมาจากอากาศและจะกลับไปเป็นอากาศอีกในที่สุด

เฮราคลิตุส (Heraclitus, 536-470 B.C.) เป็นนักสสารนิยมอีกท่านหนึ่ง โดยท่านไม่เห็นด้วยกับความคิดธาเลสและอแนกซิมานเดอร์ตลอดจนอแนกซิมินีส ในเรื่องเกี่ยวกับปฐมธาตุของโลก ท่านเชื่อว่าไฟเป็นปฐมธาตุของโลก รวมทั้งทุกสิ่งทุกอย่างมาจากไฟและกลับไปสู่ไฟ ดังนั้นไฟจึงมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสาระสำคัญของสรรพสิ่ง ขณะเดียวกันสรรพสิ่งในโลกก็ล้วนตกอยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง โดยเปลี่ยนจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่งอยู่เสมอ และก็ไม่มียะไรที่ดำรงอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งไฟมีพลังแห่งการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ไฟจึงเป็นปฐมธาตุของโลก เพลโตเห็นด้วยกับเฮราคลิตุสที่ว่าโลกนี้มีการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่เห็นด้วยว่าความเปลี่ยนแปลงหรืออนิจจภาวะเป็นความจริง ดังนั้นเพลโตจึงใช้หลักอนิจจภาวะของเฮราคลิตุสนี้มาอธิบายโลกแห่งผัสสะตามทัศนะของท่าน

เดโมคลีตัส (Democritus, 460-370 B.C.) ได้เสนอแนวความคิดว่าปฐมธาตุของโลกคือ ปริมาณหรืออะตอม (Atom) ซึ่งเป็นชิ้นส่วนที่เล็กที่สุดของสสาร ที่ไม่อาจแบ่งได้อีกแล้ว เดโมคลีตัสเชื่อว่า ปริมาณเป็นวัตถุดิบในการสร้างโลก มันมีอยู่ก่อนการกำเนิดโลก ดังนั้นสรรพสิ่งในโลกจึงเกิดจากการรวมตัวกันของปริมาณ และหากปริมาณแยกตัวกันสรรพสิ่งก็จะดับสลายไปด้วย ปริมาณจะไม่มีกำเนิด การดับ และไม่มีเปลี่ยนแปลง แต่จะมีการรวมตัวและการแยกตัวเท่านั้น

โปรธาโกรัส (Protagoras, 480-410 B.C.) เป็นปรัชญาเมธีกลุ่มโซฟิสต์ ซึ่งสนใจเกี่ยวกับเรื่องจริยศาสตร์และทฤษฎีความรู้มากกว่าที่หาปฐมธาตุของโลก โดยโปรธาโกรัสเชื่อว่าไม่มีเกณฑ์ในการตัดสินที่เป็นมาตรฐานสากลแน่นอนตายตัว ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความยุติธรรม ความงามและความจริงเหล่านี้ล้วนไม่มีจริง มันเป็นเพียงความเห็นของแต่ละคนเท่านั้น ดังที่

โปรธาโกรัส กล่าวว่า คนแต่ละคนก็คือมาตรฐานในการตัดสินสรรพสิ่งทั้งปวง “Man is the measure of all things” (ธีรยุทธ สุนทรธา, 2539 : 67) ส่วนทฤษฎีความรู้ นั้น ถือว่าความรู้ที่แท้จริงต้องได้มาจากประสาทสัมผัสเท่านั้น เพลโตไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าว โดยเพลโตถือว่าความรู้ที่แท้จริงจะต้องได้มาจากการใช้เหตุผล และเหตุผลจะให้ความรู้ที่เป็นสากลไม่เปลี่ยนแปลง แต่ประสาท-สัมผัสสัมผัสจะให้ความรู้ที่ขัดแย้งกัน และไม่เป็นสากล ดังนั้น เพลโตจึงไม่ถือว่าประสาทสัมผัสเป็นบ่อเกิดของความรู้ และเพลโตก็ใช้ความสงสัยตามทัศนะของโซฟิสต์มาชี้แจงถึงความรู้ที่รับรู้ทางประสาทสัมผัส

2.2 ปรัชญากลุ่มจิตนิยม (Idealism) เชื่อว่า จิตเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง ทัศนะของปรัชญาเมธีกลุ่มนี้ได้แก่

เซโนฟานีส (Xenophanes, 570-480 B.C.) ไม่เห็นด้วยกับศาสนาของกรีกในขณะนั้น ที่เชื่อว่า มีเทพเจ้าหลายองค์ ท่านเชื่อว่าเทพเจ้ามีเพียงองค์เดียวเท่านั้นคือพระเจ้า และพระเจ้านี้คือโลก ซึ่งโลกก็คือพระเจ้า ขณะเดียวกันพระเจ้าจะไม่เปลี่ยนแปลง รวมทั้งไม่แบ่งแยก และไม่เคลื่อนไหว แต่มีลักษณะเป็นเอกภาพและเป็นสัพพัญญู

ปาร์มินีเดส (Parmenides, 540-470 B.C.) เชื่อว่าสภาวะสูงสุดคือ ภาวะหรือสัจ (Being) โดยสัจมีสภาวะเป็นนิรันดร์ ไม่มีการแบ่งแยก รวมทั้งไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่มีการสูญสลาย แต่สิ่งที่ปรากฏออกมาให้เห็นว่ามีเปลี่ยนแปลง และมีการแบ่งแยกหรือแตกสลายนั้น เป็นเพียงมายาเท่านั้น เพลโตเห็นด้วยกับปาร์มินีเดส ที่ว่าสภาวะสูงสุดต้องไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้น

โลกแห่งแบบ ซึ่งเพลโตเชื่อว่าเป็นโลกแห่งความเป็นจริงนั้นก็ป็นสภาวะที่ไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นจึงเป็นจริงนิรันดร์เช่นเดียวกับภาวะหรือสัจตามทัศนะของปาร์มินีเดส

โสเครติส (Socrates, 470-399 B.C.) ปรัชญาเมธีที่ไม่สนใจปฐมฐาตของโลก แต่ทำนสนใจเกี่ยวกับเรื่องสมรรถภาพของจิตในการรับรู้และแสวงหาหลักเกณฑ์ที่แน่นอน เพื่อเป็นมาตรฐานในการตัดสินพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งโสเครติสไม่เห็นด้วยกับพวกโซฟิสต์ที่ว่า ไม่มีเกณฑ์ตัดสินที่เป็นลักษณะสากล ความผิด ความถูก ความดี ความชั่วขึ้นอยู่กับความเห็นของแต่ละปัจเจกบุคคลซึ่งตามทัศนะของโสเครติสนั้น เกณฑ์ตัดสินต่างๆมีลักษณะสากล คือมีเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความเห็นของแต่ละปัจเจกบุคคล แต่เราสามารถรู้เกณฑ์ตัดสินได้โดยการใช้เหตุผล และเหตุผลก็เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ซึ่งช่วยให้เราค้นพบความจริงหรือมโนภาพของสิ่งต่างๆ ได้ ความรู้ทำให้คนรู้ผิด ชอบ ชั่ว ดี และแนวความคิดดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อการเสนอให้รัฐจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนภายในรัฐของเพลโตเช่นกัน เพราะการศึกษาทำให้คนรู้จักใช้เหตุผล และรู้จักคุณธรรมอีกด้วย นอกจากนี้เพลโตยังได้ใช้ทฤษฎีความรู้ของโสเครติสมาอธิบายถึงแบบใน โลกแห่งแบบอีกด้วย

2.3 ปรัชญากรุปทวินิยม (Dualism) กรุปนี้ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดของปรัชญาเมธีกรุปสสารนิยมที่ว่าสสารเท่านั้นที่เป็นปฐมฐาตของโลก และแนวความคิดของกรุปจิตนิยม ที่ว่าจิตเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง แต่กรุปทวินิยมเชื่อว่า โลกน่าจะเกิดจากสภาวะทั้งสองประการ คือทั้งจากสสารและจิต ซึ่งมีสาระสำคัญพอจะประมวลได้จากนักปรัชญาดังต่อไปนี้

ไพธากอรัส (Pythagorus, 572-497 B.C.) เชื่อว่า จักรวาลประกอบขึ้นด้วยสสารที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัว มีความกลมกลืนเป็นระเบียบและได้สัดส่วน สสารที่ว่าก็คือจำนวนตัวเลข(Number) เพราะตัวเลขติดอยู่ในสรรพสิ่งตลอดเวลา (สิ่งต่างๆ มีความสัมพันธ์กันและความสัมพันธ์แสดงให้รู้ได้ด้วยจำนวน) ทุกสิ่งเกิดมาจากจำนวนและจำนวนเป็นรูปธรรมหรือแบบ ส่วนสิ่งต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมนั้นเป็นเพียงภาพจำลองของจำนวนนั่นเอง จากแนวคิดดังกล่าวนี้ได้มีอิทธิพลต่อเพลโตเป็นอย่างมาก ในการเสนอทฤษฎีเกี่ยวกับโลกแห่งแบบของท่าน นอกจากจำนวนตัวเลขแล้วยังมีวิญญาณมาถือกำเนิดในร่างของสสาร วิญญาณนี้มีการเวียนว่ายตายเกิด และเพื่อให้หลุดพ้นจากสภาวะดังกล่าว จึงจำต้องชำระวิญญาณให้สะอาด

อนักซากรัส (Anaxagorus, 500-428 B.C.) เชื่อว่าโลกนี้เกิดจากธาตุจำนวนมหาศาลมารวมตัวกัน โดยมีพลังจากภายนอกเป็นตัวการสำคัญในการรวมธาตุจำนวนมหาศาลเหล่านั้น พลังจากภายนอกดังกล่าวนี้ ก็คือจิตหรือมนัส (Mind or Nous) ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยพุทธปัญญา ที่

สามารถหยั่งรู้อดีต ปัจจุบัน อนาคต จิตหรือมนัสนี้เป็นพลังในการแยกและรวมธาตุต่างๆ และยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงในจักรวาล ตลอดจนเป็นตัวที่คอยจัดระเบียบโลก

ภูมิปัญญาต่างๆ ของปรัชญาเมธีเหล่านี้ ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแสดงทัศนะของนักคิดหรือปรัชญาเมธีรุ่นหลังเป็นอย่างมาก ซึ่งเพลโตได้รับอิทธิพลทางความคิดจากภูมิปัญญาของนักปรัชญาต่างๆ มากมาย และได้้นำจุดเด่นของนักปรัชญาเหล่านั้นมาผสมผสานเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาปรัชญาของท่านให้มีความสมบูรณ์และครอบคลุมเรื่องต่างๆ ได้รอบด้านยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เพลโตได้นำจุดเด่นของปรัชญากรีกที่สำคัญๆ เช่น ปรัชญาของไพธาโกรเรียน อีเลียติก เฮราคลีตัส และ โสเครติส เป็นต้น มาผสมผสานกันเป็นรากฐานรองรับปรัชญาของตน เช่น ใช้ความสงสัยของกลุ่ม โซพิสต์มาอธิบายถึงสิ่งที่รับรู้ทางประสาทสัมผัส รวมทั้งใช้ทฤษฎีปรมาณูหรืออะตอมของกลุ่มปรมาณูนิยมาอธิบายถึงการกำเนิดโลกและความไม่มีตัวตนของโลกวัตถุ และใช้หลักอนิจภาวะของเฮราคลีตัสมาอธิบายโลกผันผวน อีกทั้งใช้สัตว์หรือภวันต์ของกลุ่มอีเลียติกมาอธิบายโลกแห่งแบบ และใช้ทฤษฎีความรู้ของโสเครติสมาอธิบายถึงแบบในโลกแห่งแบบ ตลอดจนใช้เรื่องจำนวนของกลุ่มไพธาโกรีส มาอธิบายระเบียบของแบบต่างๆ ในโลกแห่งมโนภาพ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ปรัชญาของเพลโตจึงสามารถครอบคลุมปรัชญากรีกที่แล้วมาทั้งหมด (ฟีน ดอกบัว, 2532 :127-128)

สาระสำคัญของภูมิปัญญาที่มีรากฐานมาจากแนวคิดทั้งปวงดังกล่าว โดยเฉพาะปรัชญาการศึกษาจะมีรายละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อผู้วิจัยนำเสนอสารัตถะปรัชญาของเพลโตในบทต่อไป

3. นครรัฐเอเธนส์ : ยุคก่อนและหลังเสียอธิปไตยให้แก่นครรัฐสปาร์ตา

ประเทศกรีกตั้งอยู่ระหว่างทวีปเอเชียและยุโรป ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของคาบสมุทรบอลข่าน ทิศตะวันออกจดประเทศตุรกีและทะเลอีเจียน ทิศตะวันตกจดประเทศอัลบาเนียและทะเลไอโอเนียน ทิศเหนือจดประเทศยูโกสลาเวียและบัลแกเรีย และทิศใต้จดทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ประเทศกรีกมีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกทะเล ดังนั้นทำให้ชาวกรีกสามารถติดต่อค้าขาย และยังสามารถเดินทางไปศึกษายังต่างประเทศได้สะดวก จึงเป็นผลทำให้กรีกมีความมั่งคั่งและเจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ ยิ่งกว่าประเทศใดในยุโรปยุคนั้น จนเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก

3.1 ลักษณะนครรัฐ : นครเอเธนส์

ภูมิประเทศส่วนใหญ่ของประเทศกรีกมีลักษณะเป็นภูเขาและมีที่ราบเล็กๆ อยู่ในหุบเขา ทำให้ชาวกรีกไม่ได้รวมกลุ่มเป็นประเทศเดียวกัน แต่แยกกันอยู่เป็นรัฐเล็กรัฐน้อย ซึ่งเรียกว่า “นครรัฐ (city-state)” ซึ่งหมายถึง แคว้นขนาดเล็กที่มีการปกครองตนเองโดยอิสระ แต่ละรัฐก็จะมีลักษณะการปกครองแตกต่างกันไป เช่น นครรัฐอัครติกา มีเมืองหลวงชื่อเอเธนส์ จะปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทางการศึกษา ส่วนนครรัฐลาโคเนีย มีเมืองหลวงชื่อสปาร์ตา ปกครองระบอบกษัตริย์เป็นต้น (พระราชวรมุนี (ประยูร ธรรมจิต โด), 2542 :18)

ในบรรดานครรัฐจำนวนนับร้อยของกรีก (ดูจากแผนภาพ 1) นครรัฐเอเธนส์ถือว่าเป็นนครรัฐที่เจริญรุ่งเรืองที่สุด โดยมีพื้นที่ประมาณ 2,500 ตารางกิโลเมตร และมีพลเมืองราว 300,000 คน ลักษณะสังคมทั่วไปมีการแบ่งชนชั้นคนในรัฐออกเป็น 3 ชั้นด้วยกัน ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ (เดชชาติ วงศ์โกมลเศรษฐ์, 2524 : 2-4 และ ธวัช ทันโตภาส, มปป : 29-30) คือ

1.) พลเมือง (Citizens) เป็นกลุ่มที่สำคัญมากและมีจำนวนน้อยที่สุดในเอเธนส์ มีจำนวนประมาณ 50,000 คน พลเมืองถือว่าเป็นสมาชิกหรือประชาชนที่แท้จริงของนครรัฐ ซึ่งเป็นบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากผู้ที่เป็นพลเมือง มีบิดามารดาเป็นพลเมือง พลเมืองจะเป็นกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียวที่มีสิทธิที่จะมีเสียงในทางการเมืองตลอดจนการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2.) พวกชาวต่างประเทศ (Metics) หรือกลุ่มพ่อค้าที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเอเธนส์ มีจำนวนเกือบแสนคน เนื่องจากเอเธนส์เป็นศูนย์กลางทางการค้า จึงทำให้มีชาวต่างประเทศเข้ามาอาศัยและตั้งหลักแหล่งอยู่ในเอเธนส์จำนวนมาก พวกชาวต่างประเทศนี้จะไม่มีความสามารถในการเมืองเช่นเดียวกับพวกทาส แต่พวกนี้จะต้องเสียภาษีแก่รัฐเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ในการบำรุงกองทัพ และยังไม่มีสิทธิมีเสียงทางการเมือง แต่ไม่ถูกเหยียดหยามและมีความเป็นเสรีชนเช่นเดียวกับพลเมือง

3.) พวกทาส (Slaves) ถือว่าเป็นชนชั้นที่ต่ำที่สุดของสังคม และมีประชากรจำนวนถึงหนึ่งในสามของชาวเอเธนส์ทั้งหมด ประมาณแสนคนเศษที่จัดอยู่ในชนชั้นนี้ พวกทาสนี้จะไม่มีความสามารถในการเมือง ประชากรกลุ่มนี้มีหน้าที่คอยรับใช้และทำงานต่างๆ แทนนาย เพื่อที่จะให้นายมีโอกาสใช้เวลาทำหน้าที่ทางสังคมและการเมืองได้เต็มที่ หากเปรียบเทียบทาสในเอเธนส์ ในอเมริกาและยุโรปแล้ว จะเห็นว่าทาสในเอเธนส์มีสิทธิและเสรีภาพมากกว่า เช่น เสรีภาพในการพูด เป็นต้น นอกจากนี้ทาสในเอเธนส์นั้นนายยังไม่สามารถทำทารุณกรรมต่างๆ อีกด้วย

การปกครองของนครรัฐเอเธนส์ ก่อนที่จะเสียอธิปไตยให้แก่กรุงสปาร์ตานั้น มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรง ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้ เศษชาติ วงศ์โกมลเซษฐ์ (2524 : 2-4) และวิสุทธิ โปธิแทน (2524 : 23-24) กล่าวไว้ดังนี้

1.) สภาประชาชน (The General Assembly of Citizens หรือ Ecclesia) ซึ่งเป็นประชุมของพลเมืองเพศชายอายุ 20 ปีขึ้นไป การประชุมนี้จะทำกันปีละ 10 ครั้ง สภานี้ถือว่าเป็นผู้แทนเจตจำนงสูงสุดของประชาชน สภาประชาชนจะมีอำนาจนิติบัญญัติ การควบคุมนโยบายต่างประเทศและการควบคุมฝ่ายบริหาร

2.) คณะมนตรีห้าร้อย (The Council of Five Hundred หรือ Boule) ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 500 คน มาจากชนเผ่าทั้ง 10 เผ่าของเอเธนส์ เผ่าละ 50 คน คณะมนตรีจะแบ่งออกเป็นคณะกรรมการ 10 คณะๆ ละ 50 คน โดยในแต่ละคณะนั้น 41 คนมาจากเผ่าเดียวกัน อีก 9 คนมาจากเผ่าอื่น เผ่าละ 1 คน ในแต่ละวันจะมีการจับฉลากขึ้นเป็นหัวหน้าผู้บริหารวันละ 1 คนและใช้ระบบหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งของแต่ละคณะๆ ละ 36 วัน หรือ 1 ใน 10 ของปี คณะมนตรีห้าร้อยนี้ จะทำหน้าที่ในการควบคุมและการบริหารนครรัฐตามกฎหมายและตามนโยบายหลักของสภาประชาชนให้เป็นที่เรียบร้อย นอกจากนี้ยังเป็นผู้จัดเตรียมระเบียบวาระการประชุมของสภาประชาชนอีกด้วย

3.) ศาลประชาชน (Courts หรือ Juries หรือ Heliaia) ทำหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีความให้เป็นที่ไปตามกฎหมาย ประกอบไปด้วยพลเมืองชายอายุ 30 ปีขึ้นไป จับฉลากเข้ามาครั้งละประมาณ 6,000 คน ซึ่งจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 1 ปี แล้วแบ่งออกเป็นคณะผู้พิพากษา ซึ่งมีจำนวนมากน้อยต่างกัน ตั้งแต่ 201- 1,001 คน แล้วแต่ความสำคัญของคดีที่จะพิจารณา และการพิจารณาพิพากษาของศาลประชาชนนี้ คณะผู้พิพากษาเป็นทั้งลูกขุนผู้ชี้ขาดความถูกต้อง และเป็นผู้ตัดสินโทษอยู่ในตัวเสร็จ คำตัดสินของศาลประชาชนนี้ถือว่าสิ้นสุด ไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกา เพราะถือว่าศาลทำหน้าที่ในนามของชาวเอเธนส์ทั้งหมด

4.) คณะสิบนายพล (The Board of the Generals) เป็นตำแหน่งทางทหารมีจำนวน 10 คน ได้รับเลือกโดยตรงจากพลเมืองทั้งหมด อยู่ในวาระคราวละ 1 ปี และมีสิทธิได้รับเลือกอีกตราบเท่าที่ประชาชนต้องการ นายพลทั้งสิบนี้จะเลือกหัวหน้า 1 คนกันเอง ทั้งคณะมีอำนาจในทางทหาร ดำเนินการควบคุมบังคับบัญชาด้านการป้องกันประเทศ และดำเนินนโยบายด้านการต่างประเทศตามนโยบายที่กำหนดโดยสภาประชาชนและคณะมนตรีห้าร้อย

จากการปกครองในลักษณะดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าชาวเอเธนส์สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองโดยตรง ซึ่งเป็นการปกครองที่ชาวเอเธนส์ภาคภูมิใจในระบบการปกครองของตนเป็นอย่างมากที่เปิดโอกาสให้ชาวเอเธนส์มีเสรีภาพ ในการมีส่วนร่วมในการปกครองแต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยของเอเธนส์ต้องล่มสลายลง เมื่อนครรัฐเอเธนส์พ่ายแพ้สงครามแก่นครรัฐสปาร์ตาในปี 404 ก่อนคริสตกาล

แผนภาพ 1 แผนที่แสดงนครรัฐของประเทศกรีกยุคก่อนคริสตกาล

ที่มา : Roberts, 1976 : 160

3.2 นครเอเธนส์เสียเอกราช

การปกครองระบอบประชาธิปไตยของนครรัฐเอเธนส์ ต้องล่มสลายลง เมื่อนครรัฐเอเธนส์พ่ายแพ้สงครามแก่นครรัฐสปาร์ตาในปี 404 ก่อนคริสตศักราช สงครามครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อปี 431 ก่อนคริสตศักราช เรียกว่า สงครามเปโลโปเนเซียน (Peloponnesian War) เกิดจากการที่นครรัฐเอเธนส์และนครรัฐสปาร์ตา พยายามที่จะคุมเส้นทางเดินเรือพานิชย์ไปยังทางตอนใต้ของอิตาลีและเกาะซิซิลี สงครามครั้งนี้ได้ดำเนินไปประมาณ 27 ปี นครรัฐเอเธนส์ก็ต้องพ่ายแพ้สงครามแก่นครรัฐสปาร์ตา ในช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากนครรัฐเอเธนส์จะต้องทำศึกสงครามกับศัตรูภายนอกแล้ว การเมืองภายในของนครรัฐเอเธนส์เองก็มีความแตกแยก โดยมีการแบ่งออกเป็น 3 ฝ่ายด้วยกัน กล่าวคือ พวกหนึ่งต้องการจะปกครองแบบประชาธิปไตย โดยไม่ยอมเป็นมิตรกับนครรัฐสปาร์ตา แต่อีกพวกคือพวกผู้ดีหัวเก่าที่ต้องการให้มีการปกครองแบบเดียวกันกับนครรัฐสปาร์ตา และพวกสุดท้ายก็ต้องการให้มีการสงบศึก แต่ต้องปกครองแบบประชาธิปไตยเหมือนเดิม (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2533 :115) การขาดความสามัคคีของชาวเอเธนส์ บวกกับความเข้มแข็งของกองทัพนครรัฐสปาร์ตาที่เป็นกองทัพที่เข้มแข็งมาก นับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นครรัฐเอเธนส์ต้องเสียอธิปไตย ให้แก่นครรัฐสปาร์ตาไป

นครรัฐเอเธนส์พ่ายแพ้สงครามแก่นครรัฐสปาร์ตา เนื่องจากนครรัฐสปาร์ตาได้รับการสนับสนุนจากพวกผู้ดีมีตระกูลชาวเอเธนส์ ที่ต้องการให้พวกสปาร์ตาขึ้นมาเป็นผู้ปกครองของเอเธนส์ ซึ่งจะใช้การปกครองแบบคณาธิปไตยของสปาร์ตา กลุ่มบุคคลที่เข้ามาจัดตั้งรัฐบาลในเอเธนส์กลุ่มนี้เรียกว่า กลุ่มสามสิบทรราช (Thirty Tyrants) ซึ่งมีซาร์มีเดส และคริเตียสผู้เป็นญาติของเพลโต เป็นกำลังสำคัญในรัฐบาลชุดนี้ ซึ่งได้พยายามที่จะกำจัดกลุ่มคนที่นิยมประชาธิปไตยแบบนครรัฐเอเธนส์ การกำจัดกลุ่มคนดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเสรีภาพของประชาชนชาวเอเธนส์เป็นอย่างมาก จนชาวเอเธนส์สุดที่จะทนต่อไปได้ ดังนั้นจึงได้ทำการโค่นอำนาจรัฐบาลชุดดังกล่าว หลังจากเสวยอำนาจได้ไม่ทันครบปี และได้จัดตั้งรัฐบาลประชาธิปไตยขึ้นมาปกครองนครรัฐเอเธนส์อีกครั้ง หลังจากต้องทนต่อการปกครองตามแบบคณาธิปไตยของสปาร์ตา แต่รัฐบาลประชาธิปไตยชุดนี้ก็ไม่เป็นดังที่ชาวเอเธนส์คาดหวัง กล่าวคือ รัฐบาลดังกล่าวได้ใช้อำนาจเด็ดขาดโดยเสียงข้างมาก และมีการปฏิบัติภารกิจต่อผู้ที่เคยสนับสนุนรัฐบาลคณาธิปไตย

(พระราชวรมุณี (ประยูร ชมม จิต โด), 2542 :133)

ความพ่ายแพ้สงครามและการปกครองแบบคณาธิปไตย ทำให้ชาวเอเธนส์ขาดความเชื่อ
 ถือในความเข้มแข็งของตนเอง และยังทำให้ชาวเอเธนส์ไม่ไว้ใจกันและกันว่าจะสนับสนุนศัตรูหรือ
 ไม่ ดังนั้นชาวเอเธนส์จึงแตกออกเป็นกลุ่มต่างๆมากมาย และต่างกลุ่มต่างก็เป็นศัตรูกันมากกว่าจะ
 เป็นศัตรูกับนครรัฐสปาร์ตา (เดซชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์, 2524 : 15) นอกจากนี้ชาวเอเธนส์ยังหมด
 ความสามัคคี และคิดถึงแต่ตัวเอง ศิลปะก็เสื่อมทรามลง ดังนั้นประชาชนจึงเบื่อหน่ายกับลัทธิ
 ประชาธิปไตย และก็ไม่มีความตั้งใจที่จะทำงานให้รัฐ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2533 : 127)

การสูญเสียอธิปไตยของชาวเอเธนส์ในครั้งนี้ ทำให้ประชาธิปไตยแบบโดยตรงเสื่อมลง
 จึงเป็นเหตุให้เกิดผู้นำในการที่จะกอบกู้อิสรภาพของนครรัฐเอเธนส์ขึ้นและกลุ่มผู้นำดังกล่าว ได้แก่
 นักปรัชญาทั้งหลาย เช่น โสเครติส เพลโต และอริสโตเติล ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นช่วง
 ระยะเวลาที่นครรัฐเอเธนส์เข้าสู่ยุคเสื่อม แต่ในทางกลับกันกลับเป็นยุครุ่งเรืองทางด้านปรัชญา และ
 ศาสตร์ต่างๆ ทั้งนี้เพราะปรัชญาเมธียุคนี้เริ่มหันมาสนใจปัญหาเรื่องใกล้ตัวมนุษย์ และเรื่องเกี่ยวกับ
 รูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเริ่มจากกลุ่มโซฟิสต์ โสเครติส เพลโต และอริสโตเติล
 เป็นต้น

3.3 สาเหตุของการปฏิรูปการศึกษา

ปรัชญาเมธียุคแรกของกรีกส่วนใหญ่จะสนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ดังนั้น
 ปัญหาที่ปรัชญาเมธียุคนั้นสนใจก็คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับปฐมธาตุของจักรวาล โดยปรัชญาเมธีได้
 พยายามอธิบายว่าโลกเกิดขึ้นได้อย่างไรและอะไรคือสภาพที่แท้จริงตลอดจนเป็นปฐมกำเนิดของทุก
 สิ่งทุกอย่างในธรรมชาติ ซึ่งก็มีปรัชญาเมธีได้ให้คำตอบเรื่องดังกล่าวนี้มากมาย คำตอบที่ปรัชญาเมธี
 ยุคนั้นได้ให้ไว้ส่วนใหญ่ก็มีแนวโน้มไปทางวัตถุนิยม กล่าวคือ วัตถุเป็นสภาพที่แท้จริงของโลก ทุก
 สิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ สามารถอธิบายได้โดยอ้างอิงเกี่ยวกับวัตถุ

ต่อมาราวกลางศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นสมัยที่นครรัฐเอเธนส์ทำสงครามกับ
 นครรัฐสปาร์ตา และหลังสงคราม ชาวเอเธนส์เริ่มหันมาสนใจเกี่ยวกับปัญหามนุษย์ รวมทั้งปัญหา
 ทางการเมืองและสังคม เพราะเชื่อว่าการศึกษาหรือการแสวงหาธรรมชาติของจักรวาลไม่ก่อให้เกิด
 ประโยชน์อันใด และยังไม่สามารถแก้ปัญหาต่างๆในชีวิตจริงได้ กลุ่มโซฟิสต์ เป็นพวกแรกที่หันมา
 สนใจพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์หรือปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยพวกโซฟิสต์
 เชื่อว่าความรู้เกี่ยวกับสภาพแท้จริงของโลก ที่บรรดาปรัชญาเมธีแสวงหานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้
 เพราะมนุษย์ไม่สามารถจะรู้สิ่งอื่นนอกเหนือจากที่รับรู้โดยอาศัยผัสสะของมนุษย์ และเป็นที่ทราบ

กันว่าผัสสะสามารถให้ความรู้ที่ผิดพลาดแก่มนุษย์ได้ ดังนั้นความรู้สภาพแท้จริงของสิ่งใดก็ตามจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้พวกโซพิสต์จึงแนะนำชาวเอเธนส์ให้หันมาสนใจปัญหาเกี่ยวกับตัวมนุษย์และปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์

พวกโซพิสต์เกิดขึ้นมา ในช่วงที่ชาวเอเธนส์กำลังต้องการความช่วยเหลือ และประชาธิปไตยของนครรัฐเอเธนส์ ก็เปิดโอกาสให้พลเมืองมีสิทธิ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง ดังนั้นจึงทำให้พลเมืองสนใจที่จะเป็นนักการเมืองและมีพลเมืองของเอเธนส์จำนวนมากได้ไปศึกษากับพวกโซพิสต์ เพื่อที่จะได้เข้าไปบริหารบ้านเมือง เนื่องจากพวกโซพิสต์เป็นพวกที่รับจ้างสอน แต่พวกโซพิสต์แต่ละคนก็สอนเน้นหนักไปคนละอย่าง เช่น โปรทาโกรัส สอนหลักการสร้างความสำเร็จทางการเมือง จอจิวส สอนวิชาวาทศิลป์และการเมือง ฮิปเปียส สอนประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์และฟิสิกส์ แต่เน้นศิลปะในการพูดหรือการโต้แย้งเพื่อเอาชนะให้ได้ไม่ว่าจะถูกหรือผิดก็ตาม แนวความคิดดังกล่าวของโซพิสต์ทำให้ผู้ปกครองของเอเธนส์ขาดความรู้และขาดคุณธรรม ปรีชา ช่างขวัญยืน (2514 : 61) กล่าวว่า วาทศิลป์ของพวกเขามีแนวโน้มไปในด้านเลวมากกว่าและต่อมาก็ได้ใช้ไปในทางเลวอย่างเดียว ซึ่งจุดมุ่งหมายของนักการเมืองหนุ่มที่พวกเขาฝึก ก็ไม่ใช่เพื่อค้นหาความจริง แต่เป็นการชักจูงคนกลุ่มใหญ่ให้เชื่อตามที่ตนต้องการเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันแนวความคิดของโปรทาโกรัส หนึ่งในพวกโซพิสต์ที่เชื่อว่า มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง (ธีรยุทธ สุนทร, 2539 : 67) ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความจริง ความงาม ความยุติธรรม และความรู้ เหล่านี้ก็ล้วนไม่มีอยู่จริงในตัวของมันเอง ซึ่งมันเป็นเพียงความเห็นของแต่ละปัจเจกบุคคลเท่านั้น และอะไรก็ดีสำหรับคนนั้น ดังนั้นคนแต่ละคนจึงเป็นผู้ตัดสินทุกสิ่งทุกอย่าง โดยไม่มีความดีสากล เป็นแนวคิดแบบอัตนัย

แนวความคิดของโปรทาโกรัส และจอจิวส ทำให้ปรัชญาเมธีหลายท่านไม่เห็นด้วยกับพวกโซพิสต์ โสเครติส เป็นปรัชญาเมธีท่านหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดแบบอัตนัยนิยมของพวกโซพิสต์ ในประเด็นนี้ ฟีน ดอกบัว (2532 : 104-105) ได้กล่าวถึงแนวความคิดของโสเครติสไว้พอสรุปได้ดังนี้

ปรัชญาของโสเครติสเน้นไปที่จริยศาสตร์ ความดี ความชั่ว ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นคุณธรรมและขณะเดียวกันก็มีค่าเป็นปรนัย กล่าวคือ มันมีอยู่จริงโดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของแต่ละปัจเจกบุคคล ซึ่งมนุษย์จะรู้สิ่งเหล่านี้ได้โดยการใช้เหตุผล โดยมนุษย์ต้องประพฤติดีเพื่อจะยกฐานะของตนเองให้สูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน แต่การที่จะเป็นคนดีได้นั้น โสเครติสเห็นว่าควรที่จะรู้ก่อนว่าอะไรมีและเป็นอยู่ อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรถูกอะไรผิด อะไรดีอะไรชั่ว

เพราะถ้าไม่รู้ก็ไม่สามารถปฏิบัติให้ถูกต้องได้เช่นกัน ดังนั้นความรู้จึงควรมาก่อนการปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้โสเครติสจึงเน้นเรื่องความรู้ และความรู้สำหรับโสเครติสคือคุณธรรม และคุณธรรมก็เป็นของเฉพาะตัว ไม่มีใครสามารถทำให้กันได้ เพราะฉะนั้นคุณธรรมจึงเป็นเรื่องที่ไม่สามารถจะสอนกันได้แต่ฝึกปฏิบัติกันได้ แนวความคิดดังกล่าวของโสเครติสต่อมาได้รับการพัฒนาโดยเพลโต แม้ว่าโสเครติสจะไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดบางอย่างของพวกโซฟิสต์ แต่ทั้งโสเครติสและเพลโตก็ยกย่องพวกโซฟิสต์ ในแง่ที่ว่าเน้นความสำคัญของตัวมนุษย์เหนือโลกภายนอก และชักชวนให้ชาวเอเธนส์ปรับปรุงตัว โดยข้อโต้แย้งสำคัญของเพลโตที่มีต่อแนวความคิดของพวกโซฟิสต์ มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้ (พินิจ รัตนกุล, 2515 : XXI-XXII)

1.) การที่พวกโซฟิสต์ฝึกฝนลูกศิษย์ให้รอบรู้วาทศิลป์นั้น เป็นเสมือนมิดสองคม เพราะศิลป์นี้มีทั้งประโยชน์และโทษ ซึ่งผู้ศึกษาอาจนำไปใช้ในทางที่ผิดได้ ดังนั้นการที่เน้นวาทศิลป์มากและไม่เชื่อในความจริงหรือความดีสูงสุด จึงทำให้ลูกศิษย์ของโซฟิสต์ใช้ความชำนาญในการพูดบิดเบือนความจริงได้ และอาจชักจูงผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม เพลโตตำหนิพวกโซฟิสต์ที่ไม่แยกความสามารถในการจูงใจคนออกจากความรู้ และมักแสดงตนเป็นผู้รู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะคิดว่าการใช้คารมเก่งเป็นสิ่งเดียวกับความรู้ ตลอดจนสร้างความมั่นใจผิดๆ ในแก่ผู้เรียน

2.) พวกโซฟิสต์ตั้งสอนให้คนหนุ่มวิพากษ์วิจารณ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและระบบการปกครองของนครรัฐเอเธนส์ ซึ่งการมีจิตวิพากษ์วิจารณ์นั้นเป็นสิ่งที่ดี เนื่องจากช่วยให้ชาวเอเธนส์ไม่เป็นทาสของความเชื่อต่างๆ ที่เหลวไหล แต่การมีจิตวิพากษ์มากเกินไป ก็เป็นการทำลายมากกว่าเป็นการสร้างสรรค์ การไม่มีมาตรฐานสากลในการตัดสินความดีความชั่ว เพลโตถือว่าเป็นคำสอนที่อันตรายและความคิดความชั่วก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม แต่มันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือสิ่งแวดล้อม ดังนั้นคนดีจึงไม่ใช่คนที่ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ แต่คนดีคือคนแบบโสเครติส ที่มีอุดมคติแน่วแน่ และเมื่อถึงคราวจำเป็นก็ยอมสละชีวิตเพื่อให้ความดีนั้นยังคงมีอยู่ในโลกต่อไป

นอกจากแนวคิดทางปรัชญาของพวกโซฟิสต์หรือลัทธิอัตนิยม จะเป็นสาเหตุของการปฏิรูปการศึกษาแล้ว การศึกษาในยุคนั้นเองก็เป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว มีการแข่งขันกันระหว่างการศึกษาที่จัดโดยเอกชนกับการศึกษาของภาครัฐ จนทำให้เอกภาพในการบริหารการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป ที่เห็นได้ชัดก็คือ อำนาจและหน้าที่รับผิดชอบของรัฐ ในการจัดการศึกษาน้อยลง ความสนใจของชาวเอเธนส์ต่อการศึกษาวิชาการบางอย่างก็เปลี่ยนแปลงไป เช่น วิชาพลศึกษามีคนสนใจเรียนน้อยลง แต่วิชาวาทศิลป์มีคนสนใจเรียนมากขึ้น จนกลายเป็นวิชาชั้นสูง แนวคิดในการสอนวิชาบางวิชาก็เปลี่ยนแปลงไป เช่น สมัย

ก่อนนั้นการเรียนวิชาดนตรี มีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจให้บริสุทธิ์ และเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยใจคอ แต่ระยะหลังการเรียนวิชาดนตรีเปลี่ยนไปเป็นการเรียน เพื่อการแสดงออกทางอารมณ์อย่างแท้จริง หรือการศึกษาวิชาบางวิชา เช่น วิชาทหาร และหลักสูตรสำหรับการฝึกอบรมหน้าที่พลเมือง (ephebic training) ฯลฯ ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป คือ เดิมสงวนสิทธิ์ไว้ให้เรียนเฉพาะพวกที่เป็นพลเมืองแท้ (free citizen) เท่านั้น ระยะหลังไม่สงวนสิทธิ์อีกต่อไป ความสับสนวุ่นวายทางสังคมและการเมือง หรือความขัดแย้งทางความคิด และลัทธิความเชื่อต่างๆ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุของการปฏิรูปการศึกษาในนครรัฐเอเธนส์ (สมบูรณ วรรณภพ, 2525 : 155-160)

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เพลโตจึงเสนอแนวความคิดทางปรัชญา เพื่อมาแก้ปัญหาการทางการเมือง การปกครองและการศึกษาของนครรัฐเอเธนส์ภายหลังการพ่ายแพ้สงคราม ซึ่งเป็นช่วงที่อำนาจการปกครองต้องตกไปอยู่ในมือของกลุ่มคนที่ขาดคุณธรรม ขาดความรู้ และความไม่มีระเบียบของบ้านเมืองทำให้ประชาชนต้องประสบความทุกข์ยาก ซึ่งเพลโตได้เห็นสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเหล่านี้ มาจากระบบการปกครองที่ไม่ถูกต้องเป็นต้นเหตุ ฉะนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องแก้ที่ต้นเหตุ ด้วยเหตุนี้เพลโตจึงต้องการสร้างสังคมในรัฐขึ้นมาใหม่ โดยเป็นรัฐที่ดีและมีประชากรที่มีการศึกษาที่เน้นความเป็นเลิศทางปัญญา ซึ่งกล่าวโดยสรุปแล้วสังคมและรัฐจะดีได้ก็ต้องอาศัยคนดีมีศักยภาพ ซึ่งคนจะดีได้นั้นต้องอาศัยการศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัญญาหรือความรู้คู่คุณธรรมที่รัฐจัดให้

แนวความคิดของเพลโต ถือว่าเป็นตัวอย่างทางภูมิปัญญาอันสำคัญในภาพหลายมิติรวมทั้งเป็นจุดสำคัญในการปฏิรูปสังคม รัฐ และการศึกษา เนื่องจากแนวความคิดของท่านเสนอให้รัฐจัดการศึกษาเพื่อสร้างคนและสังคมเพื่อให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายที่เน้นคนดี คนเก่ง และคนที่มีความสุขอันเป็นรากฐานของรัฐและสังคมที่พึงปรารถนา ซึ่งจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ก็คือ ราชาปราชญ์ (Philosopher king) นั่นเอง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่องนี้ในรายละเอียดในบทต่อไป